

ZAMONAVIY O'QITISH METODLARI VOSITASIDA TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Ismoilova Marhabo Hamitovna

TAFU "Pedagogika" kafedrasida katta o'qituvchisi

Ergashev Dilshodbek

TAFU Pedagogika fakulteti PP2201U12-guruh talabasi

Annotatsiya: *Bugungi kunda ta'lim tizimini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda axborot-kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini rivojlantirish masalalarini yoritadi. Zamonaviy o'qitish metodlari o'quvchini ta'lim jarayonining faol subyekt sifatida shakllantirib, uning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, pedagogik asoslar ta'limning maqsad, mazmun, metod va shakllarini ilmiy jihatdan tashkil etishga yordam beradi. Mazkur yondashuvlar ta'lim samaradorligini oshirish, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash hamda raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *pedagogik texnologiya, zamonaviy o'qitish metodlari, interfaol ta'lim, ta'lim jarayoni, pedagogik yondashuv, kompetensiyaviy ta'lim, innovatsion faoliyat, didaktik tamoyillar, metodik kompetentlik, kreativ fikrlash, reflektiv faoliyat, kommunikativ kompetensiya, muammoli ta'lim, modul ta'lim texnologiyasi, differensial ta'lim, ta'lim samaradorligi, o'quv motivatsiyasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, integrativ yondashuv, pedagogik mahorat.*

Pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ta'lim jarayonining mazmuni, shakli va metodlarini zamon talablari asosida takomillashtirish masalalarini qamrab oladi. Pedagogika nazariyasida ta'lim jarayoni shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiluvchi murakkab didaktik tizim sifatida talqin etiladi. Ushbu tizimda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, bilimlarni uzatish, o'zlashtirish hamda amaliy faoliyatga tatbiq etish jarayonlari asosiy o'rin egallaydi. Zamonaviy o'qitish metodlari esa ana shu jarayonni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik vositalar majmuasi hisoblanadi. Pedagog olimlar V.P. Bepalko, M.V. Klarin, I.P. Podlasiy, N.A. Muslimov va B.X. Xodjayevlarning ilmiy tadqiqotlarida pedagogik texnologiyalar ta'lim samaradorligini oshiruvchi tizimli yondashuv sifatida izohlangan. Ularning fikricha, zamonaviy ta'lim metodlari o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi hamda shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli bugungi ta'lim tizimida an'anaviy ma'ruza va izohli-tushuntirish metodlari bilan bir qatorda interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy ta'lim, modulli o'qitish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan metodlardan keng foydalanilmoqda.

Didaktika nazariyasiga ko'ra, ta'limning asosiy tamoyillari — ilmiylik, tizimlilik, izchillik, ko'rgazmalilik, ongli va faol ishtirok etish, nazariya hamda amaliyot birligi zamonaviy metodlarning pedagogik asosini tashkil etadi. Ayniqsa, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi o'quvchining individual qobiliyati, ehtiyoji va psixologik xususiyatlarini hisobga olishni talab etadi. Bu yondashuv asosida o'qituvchi ta'lim jarayonini tashkil etishda differensial va individual metodlardan foydalanadi. Natijada o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishi ortadi, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi. Zamonaviy pedagogik metodlarning muhim jihatlaridan biri kompetensiyaviy yondashuv bilan bog'liqdir. Kompetensiyaviy ta'lim nazariyasida bilimni oddiy o'zlashtirish emas, balki uni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirish asosiy maqsad sifatida belgilanadi. Pedagog olim A.V. Xutorskoy kompetensiyani shaxsning bilim, ko'nikma, tajriba va qadriyatlar asosida muayyan faoliyatni samarali amalga oshirish qobiliyati deb ta'riflaydi. Shu jihatdan zamonaviy o'qitish metodlari o'quvchilarda kommunikativ, axborot bilan ishlash, ijtimoiy faol fuqarolik va muammolarni hal qilish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar pedagogik jarayonning samaradorligini oshiruvchi eng muhim vositalardan biridir. "Aqliy hujum", "Klaster", "B-B-B", "FSMU", "Debat", "Keys-stadi" kabi metodlar o'quvchilarning mantiqiy tafakkuri va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Pedagogik adabiyotlarda interfaol metodlarning afzalligi sifatida o'quvchilarning darsdagi faolligi, erkin fikr bildirishi va jamoaviy ishlash kompetensiyasining rivojlanishi alohida ta'kidlanadi. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim metodlari o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik kompetentlik, pedagogik mahorat va innovatsion yondashuvni talab etadi, Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi zamonaviy o'qitish metodlarini yangi bosqichga olib chiqdi. Elektron darsliklar, multimedia vositalari, masofaviy ta'lim platformalari va raqamli pedagogik texnologiyalar ta'limning ochiqligi hamda samaradorligini ta'minlamoqda. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi va ta'lim sifatini oshiradi. Mazkur yo'nalish O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, Davlat ta'lim standartlari hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilgan o'quv dasturlariga tayangan holda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi — o'quvchilarda mustaqil fikrlash, kreativ yondashuv, kommunikativ kompetensiya va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdan iboratdir. Shu sababli ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogika ilmida ta'lim jarayoni o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining o'zaro hamkorlikka asoslangan tizimi sifatida talqin qilinadi. Pedagog olim I.P. Podlasiy ta'limni "o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga qaratilgan maqsadli pedagogik jarayon" deb ta'riflaydi. Zamonaviy o'qitish metodlari esa ana shu jarayonni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi usullar majmuasidir. Ushbu metodlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi, ularda tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi hamda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkonini yaratadi. Davlat ta'lim standartlariga

zamonaviy ta'lim jarayoni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etiladi. Kompetensiyaviy ta'limning asosiy maqsadi — o'quvchilarda hayotiy vaziyatlarda bilimlarni qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirishdir. Shu jihatdan kommunikativ kompetensiya, axborot bilan ishlash kompetensiyasi, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi va umummadaniy kompetensiyalar ta'limning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Pedagog olim A.V. Xutorskoy kompetensiyani "shaxsning ma'lum faoliyatni samarali amalga oshirishga tayyorligi" sifatida izohlaydi. Bu esa zamonaviy o'qitish metodlarining amaliy yo'nalishga ega ekanligini ko'rsatadi. Ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish pedagogik samaradorlikni oshiradi. Interfaol metodlar — o'quvchilarning jamoa bo'lib ishlashi, mustaqil fikr yuritishi va muammoli vaziyatlarni hal etishga yo'naltirilgan metodlardir. "Aqliy hujum", "Klaster", "BBB", "Insert", "Debat", "Keys-stadi", "Sinkveyn" kabi metodlar o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. M.V. Klarinning ilmiy tadqiqotlarida interfaol metodlarning afzalligi sifatida o'quvchilarning o'quv motivatsiyasi, bilishga qiziqishi va reflektiv faoliyatining kuchayishi alohida qayd etilgan.

Pedagogik texnologiyalar zamonaviy ta'limning ilmiy asosini tashkil etadi. V.P. Bospalko pedagogik texnologiyani "ta'lim jarayonini oldindan loyihalash va kafolatlangan natijaga erishishni ta'minlovchi tizim" deb ta'riflaydi. Pedagogik texnologiyalar o'quv maqsadini aniq belgilash, didaktik vositalardan samarali foydalanish va natijadorlikni baholash imkonini beradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar tarkibiga modulli ta'lim, muammoli ta'lim, loyihaviy ta'lim, masofaviy ta'lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bugungi ta'lim tizimining muhim talablaridan biridir. Elektron darsliklar, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar va raqamli platformalar o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini oshiradi hamda ta'lim samaradorligini kuchaytiradi. Shu sababli zamonaviy o'qituvchi pedagogik mahorat bilan bir qatorda axborot texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasiga ham ega bo'lishi lozim. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biridir. Ushbu yondashuvda o'quvchining individual xususiyatlari, qobiliyati va ehtiyojlari hisobga olinadi. Differensial ta'lim va individual yondashuv orqali har bir o'quvchining intellektual salohiyatini rivojlantirishga erishiladi. Pedagog olim N.A. Muslimovning ta'kidlashicha, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantiradi hamda ularni mustaqil ta'lim olishga tayyorlaydi. Zamonaviy o'qitish metodlari vositasida ta'lim jarayonini tashkil etish pedagogika fanining ilmiy asoslangan va amaliy ahamiyatga ega yo'nalishi hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirish hamda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat ta'lim standartlari asosida tashkil etilayotgan zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, amaliy ko'nikmalari,

kreativ yondashuvi hamda kompetensiyalarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu sababli an'anaviy ta'lim usullaridan zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosidagi ta'lim tizimiga o'tish bugungi kunning muhim pedagogik talabi hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim metodlarini qo'llashning eng muhim samaralaridan biri — o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirishdir. Pedagogika fanida o'quv motivatsiyasi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida talqin qilinadi. Interfaol metodlar, muammoli ta'lim va loyihaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi oddiy tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Bu esa o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini kuchaytiradi, bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradi. Ilmiy tadqiqotlarda interfaol metodlardan foydalanilgan darslarda o'quvchilarning eslab qolish va amaliy qo'llash ko'rsatkichlari an'anaviy darslarga nisbatan yuqori bo'lishi qayd etilgan.

Davlat ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarda kommunikativ kompetensiya, axborot bilan ishlash kompetensiyasi, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi va o'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi shakllantiriladi. Shu jihatdan zamonaviy o'qitish metodlari o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki hayotiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Masalan, "Keys-stadi", "Debat", "Aqliy hujum", "Klaster" kabi metodlar o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlashini shakllantiradi, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining sifatini oshirishga ham xizmat qiladi. V.P. Bospalko pedagogik texnologiyani oldindan rejalashtirilgan va aniq natijaga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat tizimi sifatida izohlaydi. Shu asosda tashkil etilgan darslarda maqsad, mazmun, metod va baholash mezonlari oldindan belgilanadi. Natijada o'quvchilarning bilim darajasi muntazam nazorat qilinadi va ta'lim sifati oshadi. Bu esa Davlat ta'lim standartlarida belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarni to'liq egallash imkonini beradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy ta'limning eng muhim jihatlaridan biridir. Elektron darsliklar, virtual laboratoriyalar, multimedia vositalari, masofaviy ta'lim platformalari va raqamli pedagogik texnologiyalar darslarni yanada qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi. Ayniqsa, raqamli ta'lim vositalari o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini rivojlantiradi. Bugungi globalashuv davrida o'quvchilarning axborot bilan ishlash, tahlil qilish va saralash ko'nikmalariga ega bo'lishi muhim talab hisoblanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim ham zamonaviy pedagogikaning muhim tarkibiy qismidir. Ushbu yondashuvda har bir o'quvchining individual qobiliyati, psixologik xususiyati va o'zlashtirish darajasi hisobga olinadi. Differensial ta'lim metodlari orqali kuchli va sust o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan alohida ishlash imkoniyati yaratiladi. Natijada har bir o'quvchining intellektual salohiyati rivojlanadi va o'quvchilarning ta'limga bo'lgan qiziqishi ortadi. Zamonaviy o'qitish metodlari o'qituvchining pedagogik mahoratini ham rivojlantiradi. Endilikda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi, motivator va fasilitator vazifasini bajaradi. Pedagogdan innovatsion faoliyat, metodik kompetentlik va zamonaviy texnologiyalarni qo'llay olish

ko'nikmasi talab etiladi. Shu sababli pedagoglarning malakasini oshirish va zamonaviy metodlarni amaliyotga joriy etish bugungi ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

Zamonaviy o'qitish metodlari vositasida ta'lim jarayonini tashkil etish bugungi pedagogika fanining eng muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Hozirgi globalashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida ta'lim tizimiga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, interfaol metodlardan foydalanish hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida darslarni tashkil etish ta'lim samaradorligini oshirishning asosiy omiliga aylandi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va Davlat ta'lim standartlarida belgilangan talablar ham ta'lim jarayonini zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etishni taqozo etadi. Chunki bugungi kunda jamiyatga nafaqat nazariy bilimga ega bo'lgan, balki mustaqil fikrlaydigan, kreativ yondasha oladigan, axborot bilan ishlash kompetensiyasiga ega va amaliy muammolarni hal qila oladigan raqobatbardosh mutaxassislar zarur hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik metodlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi, ularning ilmiy dunyoqarashini kengaytiradi va mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida qatnashadi. Bu esa o'quvchilarda erkin fikrlash, muloqot madaniyati, jamoada ishlash qobiliyati va refleksiv faoliyatni shakllantiradi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Debat", "Keys-stadi", "FSMU", "Insert" kabi metodlar o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Mazkur metodlarning amaliyotga joriy etilishi natijasida o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi ortadi, o'zlashtirish darajasi yaxshilanadi va nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkoniyati kuchayadi.

Pedagogik texnologiyalarni qo'llash ta'lim jarayonining ilmiy asosda tashkil etilishiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar dars maqsadini aniq rejalashtirish, ta'lim mazmunini tizimli tashkil qilish, metod va vositalarni to'g'ri tanlash hamda natijadorlikni baholash imkonini beradi. Shu jihatdan pedagogik texnologiyalar ta'lim sifatini kafolatlovchi tizim sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, modulli o'qitish, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat va integrativ yondashuv o'quvchilarning ijodiy fikrlashi hamda amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa Davlat ta'lim standartlarida belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarni to'liq shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Davlat ta'lim standartlari to'g'risidagi qarorlari va me'yoriy hujjatlari. – Toshkent, 2021.
3. Avliyakov N.X. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.

4. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. – Toshkent: Fan, 2013.
5. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017.
6. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
7. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol, 2013.
8. Klarin M.V. Pedagogicheskaya texnologiya v uchebnom protsesse. – Moskva: Znaniye, 1989.
9. Bepalko V.P. Slagayemye pedagogicheskoy texnologii. – Moskva: Pedagogika, 1989.
10. Podlasiy I.P. Pedagogika. – Moskva: Vlados, 2008.
11. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatelnye texnologii. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 1998.
12. Xutorskoy A.V. Klyuchevye kompetensii kak komponent lichnostno-orientirovannogo obrazovaniya. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 2003.
13. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2003.